

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

MOKYMAS IR MOKSLAS

Mokymas ir jo programos. XVIII a. prasidėjo Bažnyčios nuosmukis ir persiorientavimas. Ji ilgai nesuvokė laiko ženklų. Niekas nenorėjo užleisti savo tradicinių pozicijų. Tačiau Prancūzų didžioji revoliucija tapo rimtu veiksniu, paskatinusiu griauti feodalinę santvarką ir atsirasti parlamentarizmą. Daugiau kaip tūkstantį metų Bažnyčia buvo ne tik dvasinė valdžia, bet ir krikščioniškosios kultūros puoselėtoja. Šviečiamojo amžiaus idėjos sudavė stiprų smūgį Bažnyčios autoritetui, o naujoms idėjoms bei srovėms formuoti ir išbandyti trūko jėgų. Įsisenėjusi tradicija trukdė eiti kartu su laiku. Kaip jau ne kartą Bažnyčios istorijoje buvo, laiko švytuoklė grįžo į Bažnyčios pusę. Sausas racionalizmas ilgainiui nebegalėjo patenkinti visuomenės poreikių. Europoje pamažu buvo atsigręžiama į religiją. Romantizmas iškilo kaip racionalizmo priešprieša, ir romantinis mąstymas padarė didelę įtaką katalikiškajam pasauliui¹. Bažnyčioje brendo vidaus pajėgos, padėjusios pagrindą jai pačiai ir teologijai atsinaujinti. Prie to prisidėjo ir Friedricho Schellingo filosofija. Katalikybė reikėsi kaip istoriškai stiprėjanti religija ir visose srityse rodė savo kūrybinę galią².

¹ G. Winkler, "Geschichtliche Bedingtheit westlich-neuzeitlicher Philosophie", in: *Christliche Philosophie im Katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Bd. 1, Graz, Wien, Köln, 1987, S. 58.

² M. Eliade, *Geschichte der religiösen Ideen*. Bd. 3, T. 2, Freiburg, 1991, S. 429.

Nors Prancūzų didžioji revoliucija vokiškai kalbančiose teritorijose nesugriovė įprastos XVIII a. tvarkos, tačiau nemaža įtakos joms padarė. Katalikų Bažnyčia ir jos teologai, patirdami šią įtaką, griovė įprastą tvarką ir sąmonę, o tai jau buvo modernaus kelio pradžia. Tam įtakos turėjo ir 1817 m. Katalikų teologijos fakulteto įsteigimas Tiubingene. Čia susiformavo Tiubingeno mokykla, padėjusi pagrindą naujam gyvenimo ir teologijos suvokimui. Ši mokykla paruošė dirvą Vokietijoje atsinaujinti katalikybei ir siekė lygiateisiškumo su protestantizmu. Nuo Vokietijos neatsiliko ir Austrijos teologai – susiformavo Vienos mokykla. Jos įkūrėjas ir svarbiausia figūra XIX a. Austrijos dvasiniame gyvenime buvo Antonas Güntheris.

Prancūzijoje prie katalikybės atsinaujinimo prisidėjo net pasauliečiai. Vienas iš tokių buvo Josephas de Maistre – žymus masonas ir jėzuitų draugas, kuriam didelę įtaką padarė Prancūzų didžioji revoliucija. Tai buvo prieštaringa asmenybė. J. de Maistre požiūriu, galimi du keliai: naujos religijos atsiradimas arba esminis krikščionybės atsinaujinimas ir sustiprėjimas³. Jis pats visą savo veiklą paskyrė katalikybės atsinaujinimui ir propagavimui.

Italijoje taip pat buvo stipri katalikiškojo mąstymo filosofijos įtaka, kuri vėliau, XIX a. antrojoje pusėje, sumenkėjo.

Visa ši veikla ir požymiai rodė, kad katalikybė, nors ir pavėluotai, pradeda atsigausti. Tačiau labiausiai rūpimas šiuo požiūriu klausimas – pokyčiai mokymo srityje. Visi tyrinėtojai pripažįsta, kad didžiausią krizę ir nuosmukį teologijos mokslai patyrė XVIII a. pabaigoje. Dažniausiai yra išvardijamos visos tų laikų tendencijos ir filosofijos. Išskirtinis tų laikų bruožas buvo tas, kad Europos valstybės stengėsi pajungti Bažnyčią savo interesams. Regalizmas viešpatavo visose didžiosiose Vakarų Europos valstybėse. Prancūzijoje reikėsi galikanizmas, Austrijoje – jozefinizmas, Vokietijoje – febronionizmas. Šios tendencijos neaplenkė ir Rusijos imperijos.

Tačiau mokslo lygį buvusioje LDK ir Lenkijoje sunku lyginti su Austrijos, Vokietijos, Prancūzijos ir Italijos lygiu. Ypač didelis nuosmukis buvo Lenkijos Karalystėje, nors lenkų Bažnyčios istoriografija nedrįsta šio fakto pripažinti. Per minimąjį dešimtmetį (1832-1842) Lenkijoje nepasirodė nė vieno originalaus vadovėlio, skirto aukštosioms teologijos studijoms, ar rimtesnio teologinio traktato.

³ *Christliche Philosophie im Katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Bd. 1, S. 452.

Visa Vilniaus vyriausiosios dvasinės seminarijos ir Akademijos mokymo sistema buvo panaši į Austrijos. Austrija tapo klasikine to meto valstybe ir pirmoji imperatoriaus Juozapo II iniciatyva 1783 m. pradėjo teologijos studijų reformas apšviestosios absoliutinės monarchijos laikų dvasia. Bažnyčia privalėjo tarnauti valstybei. Juozapas II tikėjo absoliučia valstybės galia tvarkyti visus gyvenimo reikalus, o svarbiausias tikslas buvo sukurti gyventojams reikiama gerovę. Austrijoje buvo steigiamos naujos seminarijos, išsilavinę profesoriai rašė vadovėlius. Pagrindiniu teologijos reformos vykdytoju tapo benediktinų vienuolis Franzas Stephanas Rautenstrauchas⁴. Austrų teologijos vadovėliai paplito Prūsijoje, Lenkijoje ir Rusijos imperijoje. Jie buvo talentingai parašyti, nors ne visada stiprino Bažnyčios autoritetą. Jozefinistų parašyti vadovėliai nubrėžė ribą tarp pasaulietinės ir dvasinės valdžios, pripažino Bažnyčios pajungimą valstybei.

Vadovėlius Akademia gaudavo iš Austrijos, nemažai jų pakartotinai leido Vilniuje, spausdino J. Zavadskio spaustuvėje. Beje, išskirtinis Akademijos ypatumas buvo tas, kad jos profesoriai bei adjunktai ir patys stengėsi rašyti vadovėlius visoms teologijos disciplinoms, nors tam trūko pajėgų ir laiko. Pagaliau kartais neužtekdavo pinigų jau baigtiems darbams išleisti. Nemaža išlikusių rankraščių liudija rimtą požiūrį į mokslą, nors situacija po sukilimo buvo nelabai dėkinga.

Nepavyko nustatyti Rusijos imperijos valdžios požiūrio į teologijos mokslus. Matyt, dėstytojai ir profesoriai galėjo laisvai pasirinkti mokymo priemones. Netgi pateiktose programose kai kurie dėstytojai nepažymėdavo, pagal kokį vadovėlį skaitys paskaitas, nurodydavo vieną arba du vadovėlių autorius. Taigi griežtų reikalavimų nebuvo.

Išigyti daugiau užsienyje išleistų knygų buvo sunku dėl pinigų trūkumo. Po 1837 m. vyskupo A. Klungevičiaus prašymu caras Nikolajus I atleido Akademia nuo įsivežamų knygų muito mokesčio. Taigi dėstytojai ir profesoriai turėjo akademinį savarankiškumą. Viskas priklausė nuo adjunkto ar profesoriaus požiūrio į savo darbą ir noro arba gebėjimų perteikti būsimiesiems kunigams mokslo žinias.

Šventojo Rašto katedra. Iki 1837 m. Šventąjį Raštą dėstė J. Skydelis, vėliau – A. Bagenskis. Tai buvo pati svarbiausia Akademijos katedra. Paskaitos būdavo skaitomos kasdien po vieną valandą.

⁴ E. Winter, *Der Jozefinismus und seine Geschichte*, Brünn, München, Wien, 1943, S. 186.